

Tilgivelse i NT

Foredrag på DBI i forbindelse med temadag om kontekstualisering

Den 1.-2. marts 2004

1) Indledning

Emnet er "tilgivelse i NT" og dermed er der foretaget en afgrænsning. Her tænker jeg ikke så meget på, at emnet er indsnævret til kun at omtale tilgivelse i NT, men mere på, at vi skal se på tilgivelse i en bibelsk sammenhæng. Og når vi ser på tilgivelse i en bibelsk sammenhæng, da forudsætter tilgivelse en person: Gud og forudsætter begreber som "lov" og "synd". "Gud", "lov" og "synd" er den ramme, som vi skal se tilgivelsen i, og jeg begynder derfor med at skitsere nogle elementer i en bibelsk Gudsforståelse og definere begreber som "lov", og "synd".

a) Gudsforståelse. Tilgivelse forudsætter Gud, da loven er givet af Gud, og synd er synd i forhold til Gud. Tilgivelsen er da sat i relation til Gud. Jeg begynder derfor med Gudsforståelsen. Når vi ser på, hvad der gør Gud til Gud, så vil jeg pege på to elementer. For det første er Gud skaberen. Han har skabt alt, og derfor er der kun én Gud og kun én Herre. Gud er Gud, fordi han er skaberen. Det er konstituerende for Guds væsen at være skaberen. For det andet er Gud en fordrende Gud. Fordi Gud er skaber og Herre besidder han retten til at blive æret og takket (Rom 1,21). Som skaber og herre kan han derfor fordre vor kærlighed og lydighed. Og han er den eneste, der kan stille denne fordring til os. Gud er Gud, fordi han fordrer vort liv, tilbedelse og kærlighed. Det er konstituerende for Guds væsen at være en fordrende Gud. Begge elementer dvs. Gud som skaberen og som den fordrer os findes udtryk i 1 Kor 8,6:

"Men for os er der kun én Gud, Faderen,
fra ham er alle ting, og vi til ham."

Der er kun én Gud, fordi han har skabt alt ("fra ham er alle ting"), og der er kun én Gud, fordi han fordrer vort liv. "Og vi til ham" beskriver Gud som centrum, mål og bestemmelse for vort liv.

b) Loven. Guds fordring på vort liv er nedlagt i loven. Den møder vi som naturlig lov, der står skrevet i vore hjerter (Rom 2,14-15), eller som skrevet lov, der står skrevet i Moseloven og i NT (= den bekræftede lov). Loven udtrykker Guds vilje for vort liv, og loven udtrykker Guds fordring på os. Loven er derfor et grundvilkår i menneskets tilværelse, og gennem loven stilles mennesket over for Gud, der fordrer vor tilbedelse, ære og kærlighed. Derfor hedder det: "Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte..." (Matt 22,37). Samtidig fordrer Gud også vor kærlighed til næsten. Derfor hedder det også: "Du skal elske din næste som dig selv" (Matt 22,39).

c) Synd. Loven er forudsætning for synd, for synd er overtrædelse af Guds lov. Og derfor er overtrædelse og synd kun mulig, hvor der er en lov. I en bibelsk sammenhæng er synd forstået som overtrædelse af Guds lov.

Gud som en fordrende Gud, loven som Guds fordring og synd som overtrædelse af Guds lov er rammen for NT's tale om tilgivelse.

2) Synd og tilgivelse som hovedproblem

Jeg går nu over til begrebet "tilgivelse. Jeg holder mig stort set til tilgivelse i tre første evangelier, da jeg i dem kan finde alt, hvad jeg skal bruge til at indkredse mit emne. Vi ser først på, at synd og tilgivelse er et hovedproblem. Helt fra begyndelsen er det tydeligt, at synd er et hovedproblem, og at tilgivelse er en nødvendighed. Vi begynder med bebudelserne. Herrens engel forkynder for Josef, at Maria skal føde en søn, der skal hedde Jesus "for han skal frelse sit folk fra deres synder" (Matt 1,21). Her kastes der et perspektiv ind over Jesus. Han skal være frelseren, der redder folket fra dets synder. Frelse og synd står centralt.

Vi fortsætter med Johannes Døberen, som træder frem og forkynder "omvendelsesdåb til syndernes forladelse" (Mark 1,4). Og i forbindelse med dåben hører, at folk bliver døbt i Jordan floden, "idet de bekendte deres synder" (Mark 1,5). Døberen er udsendt af Gud og har fået den opgave at forberede folket på at modtage Jesus. Det helt centrale i denne forberedelse er omvendelsen, virket gennem dåben, og syndernes forladelse, der skænkes i dåben. Igen ser vi, at "synd" og "tilgivelse" står centralt.

Og går vi videre frem til Jesu dåb, ser vi det samme mønster. Jesu dåb er indvielsen til tjenesten. Dåben er kaldelsen, der fører Jesus ind i en bestemt tjeneste. For i dåben omvender han sig i vort sted, tager vore synder på sig og bekender i vort sted vore synder. I dåben går Jesus ind i en stedfortrædende tjeneste for vor skyld. Han bliver Guds lam, der bærer verdens synd (Joh 1,29). Ved indvielsen står igen synd og tilgivelse centralt.

Og springer vi helt frem til afslutningen, så står igen synd, soning og tilgivelse centralt. Jesus korsfæstes, og i evangelierne kastes der nogle perspektiver ind over korsdøden, der fortæller, hvilken betydning den har. Korsdøden skal sættes i forbindelse med Jesu dåb. Den var en indvielse til en gerning, hvor Jesus stedfortrædende identificerede sig med verdens synd. I dåben blev han Guds lam. På korset dør han som Guds offerlam. I døden fuldbyrdes dåben. Jesu død er en stedfortrædende soning. Han dør i stedet for menneskehedens samlede synd. Korsdøden skal sættes

i forbindelse med Jesu ord om, at han er kommet for at tjene og give sit liv som løsesum for mange (Matt 20,28). Jesu korsfæstelse er stedfortrædende ("for mange"). Den er som en løsesum, der køber menneskeheden fri af synden. Jesu korsdød skal sættes i forbindelse med nadverens indstiftelse, hvor Jesus taler om sit blod, pagtens blod, som udgydes for mange til syndernes forladelse (Matt 26,28). Jesu død er et stedfortrædende offer, der soner og udsletter synden, så tilgivelse er mulig. Her står igen begreber som "synd" og "tilgivelse" centralt.

Synd og tilgivelse er et hovedproblem.

3) Tilgivelsens forskellige former

Jeg går nu et skridt videre og begynder at beskrive tilgivelsens forskellige former. Går vi nu til Jesu virke – fra dåben og frem til korsdøden – ændres billedet tilsyneladende. Der siges og forkyndes ikke meget eksplicit om tilgivelse. Tavsheden er egentlig påfaldende. Hvor bliver tilgivelsen af? Forsvinder den? Helt forsvinder den ikke. Vi har eksempler på, at Jesus eksplicit taler om tilgivelse og skænker denne. Men det er ikke så ofte.

a) Den eksplicite tilgivelse

Vi kender beretningen om den lamme, som Jesus skænker tilgivelse:

Søn, dine synder tilgives dig (Mark 2,5).

Vi kender beretningen om synderinden i Luk 7,47-48:

Hendes mange synder er tilgivet, siden hun har elsket meget.

Den, der kun får lidt tilgivet, elsker kun lidt.

Og han sagde: Dine synder er tilgivet.

I første omgang kommer tilgivelsen frem lidt mere indirekte, idet kvindes kærlighed er en konsekvens af tilgivelsen. Kvinden elsker, fordi hun er tilgivet, og derfor er kærligheden et vidnesbyrd om tilgivelsen. "Siden hun har elsket meget" betyder derfor godtgjort ved den kendsgerning, at hun har elsket meget. Kærligheden er tilgivelsens bevis. Efter at Jesus har fastslået denne sammenhæng, henvender han sig til kvinden og tilsiger hende syndernes forladelse. Denne tilgivelse er en bekræftelse på hendes tidligere tilgivelse. Det er en bekræftelse af, hvad der tidligere er sket i hendes liv. Og med denne bekræftelse får kvinden en personlig forsikring fra Jesus.

Jesus kan undervise om, at alt skal tilgives mennesker, forsyndelser og bespottelser, men ikke bespottelsen mod Helligånden (Mark 3,28-30). Og i Fadervor lærer Jesus os at bede om tilgivelse:

og forlad os vor skyld (Matt 6,12),

I en bibelsk sammenhæng er synd også skyld, fordi loven er Guds retmæssige fordring på os. Loven er Guds legale krav på os, og derfor er loven noget, vi er forpligtet på. Lovens bud er vore forpligtelser. Og når vi ikke lever op til vore forpligtelser, kommer vi i gæld og skyld til Gud. Vi skylder Gud opfyldelse. Skyld er et aspekt ved synden. Skyld er uopfyldte forpligtelser.

Men alt i alt er det få steder, hvor Jesus anvender ordet ”tilgive”. Hvor er tilgivelsen blevet af?

b) Guds rige som tilgivelse

I Jesu virke finder vi primært tilgivelse i termen ”Guds rige” eller ”Himmeriget”, for Guds rige er egentlig ikke andet end en omskrivning for, at Gud (kongen) kommer. I Jesu virke bryder Guds rige frem og kommer til mennesker, og det betyder, at Gud selv kommer til mennesker. Og når Gud kommer som kongen, da kommer han med tilgivelse. At Guds rige kommer med tilgivelse ses tydeligt i lignelsen om den gældbundne tjener. Denne lignelse finder vi i Matt 18,23-35, og det fremgår direkte af indledningen, at lignelsen er en fortælling om ”Himmeriget”. Vers 23:

Himmeriget ligner en konge, der ville gøre regnskab med sine tjenere.

Og så fortæller Jesus historien om denne konge, om tjeneren med den enorme gæld og om denne tjeners uvillighed til at eftergive sin medtjeners gæld. Historien illustrerer nogle aspekter ved Himmeriget. I historien er der nogle metaforer. ”Kongen” er en gængs metafor for Gud (se v.35); ”tjener” er ligeledes en gængs metafor for Guds tjenere (se v.35), og fortællingens begrebsverden med ”gæld”, ”skyldner” og ”eftergivelse” er ligeledes metaforer, der står for synd, skyld og tilgivelse (se v.35).

I appliceringen (v.35) identificeres lignelsens hovedpointe, og denne hovedpointe er Guds dom over den første tjener. Appliceringen lægger vægten på kongens = Guds handling. Men lignelsen har endnu et pointe, da lignelsen også fortæller om en anden af kongens handlinger nemlig hans tilgivelse. Denne er også Guds handling, og denne handling (tilgivelsen) er uløseligt forbundet med kongens anden handling (dommen). Den er forudsætningen herfor. Lignelsen fortæller, hvordan kongen (Gud) tilgiver pga. medlidenhed, og hvordan kongen (Gud) dømmes og straffer, hvis en person, som er tilgivet af Gud, ikke tilgiver sin broder af hjertet. Lignelsen illustrerer da to aspekter ved Guds rige, og lignelsen identificerer Guds rige med Guds handlinger. Guds rige er Guds kongeherre-dømme. Det er personalt og aktivt forstået, idet det er Guds aktive og personlige magthandlinger: tilgivelse til den skyldige og dom over den, der har modtaget tilgivelsen men ikke af hjertet tilgiver sin broder. Guds rige er derfor tilgivelsens rige. Guds riges komme er derfor

tilgivelsens komme. Guds rige er tilgivelsens realitet og herredømme. Denne kobling mellem Guds rige og tilgivelse fortæller, at ”tilgivelsen” skjuler sig i forkyndelsen af ”Guds rige”.

I Mark 4,11-12 kan vi også se, at et aspekt ved Guds rige er tilgivelse. Det er tydeligt via kontrasterne i versene. Der er en kontrast mellem at have fået Guds rige og at være udenfor Guds rige. Og dem udenfor er dem der står uden for tilgivelsen. Det ses af sidste linje i v.12. Tilgivelsen findes i Guds rige. Den kommer med Guds rige, og den er effektiv under Guds herredømme. Vi møder altså tilgivelsen i Guds rige. Tilgivelsen følger med Guds rige.

c) Guds rige som retfærdighed

Tilgivelse møder vi som et aspekt ved retfærdighed, og retfærdighed møder vi primært i evangelierne i Guds rige. Koblingen mellem Guds rige og ”retfærdighed” er tydelig flere steder. I Bjergprædikenen finder vi den to steder. Det ene sted er saligprisningerne (Matt 5,3-11). Saligprisningerne beskriver Guds riges gaver. Det er frelsens gaver. Den første saligprisning (v.3) fungerer som overskrift og fortæller om, hvem der er Guds riges modtagere. Det er de fattige i ånden, og de fattige i ånden karakteriseres i de følgende som de, der sørger, som de sagtmødige etc. I overskriften beskrives frelsens gave med termen ”Guds rige”, og i de følgende saligprisningerne udfoldes, hvad Guds rige. Guds rige er trøst; det er at arve jorden etc. I den fjerde saligprisning står der:

*Salige er de, som hungrer og tørster efter retfærdigheden,
for de skal mættes.*

Hunger og tørst beskriver længslen efter retfærdigheden. Den længsel bliver stillet af Gud. De troende, frelsens modtagere, skal modtage denne retfærdighed. I sammenhængen sker denne mætning med retfærdighed, når Guds rige skænkes. Retfærdigheden er et aspekt ved Guds rige. Guds rige kommer derfor med denne retfærdighed, for Guds rige kommer, når Gud kommer til os, og han kommer med retfærdighed. Hvad står ”retfærdigheden” for? Ordet ”retfærdighed” (*dikaiosyne*) i MattEv er overensstemmelse med Guds vilje. Det retfærdige er det, der svarer til Guds norm. Det er specielt tydeligt i 5,20. Denne retfærdighed = korrespondance med Guds vilje kan enten beskrives som en adfærd hos mennesker, deres retfærdige liv (etisk retfærdighed), eller den kan beskrives som en gave, Gud skænker (troens retfærdighed). Indholdet i denne retfærdighed er stadig den samme, for også når retfærdigheden skænkes, er der tale om denne korrespondance med Guds vilje. Retfærdighed er opfyldelse af Guds lov. I Matt 5,6 skænkes denne retfærdighed til de troende. ”Retfærdigheden” er altså en tilregnet retfærdighed, der modtages i tro. Og i

sammenhængen er denne retfærdighed et aspekt ved Guds rige. Guds rige kommer med retfærdighed. Det andet centrale sted er 6,33, hvor der står:

*Men søg først Guds rige og hans retfærdighed,
så skal alt det andet gives jer i tilgift.*

”Guds rige” og ”hans retfærdighed” er ikke to adskilte ting. De hører sammen. Guds rige bringer Guds retfærdighed med sig. Den er et aspekt ved Guds rige, så når Guds rige bryder frem, og Gud kommer, så kommer han med sin retfærdighed. Den skænkes til mennesket med Guds rige. Den modtages i troen. ”Hans retfærdighed” er igen denne overensstemmelse med Guds vilje, men en overensstemmelse der kommer fra Gud (den er hans), og som skænkes til os.

Den retfærdighed, der skænkes os i Guds rige, implicerer tilgivelse af synd, for Gud giver os denne totale opfyldelse af loven og den har vi jo ikke, hvis vore synder ikke er tilgivet. Denne retfærdighed er også tilgivelse.

På baggrund af dette materiale kan vi definere tilgivelse. Tilgivelse er eftergivelse af synd og skyld. Tilgivelse er fjernelse af synden. Det er udslettelse af synd. Tilgivelse har en juridisk karakter og hører hjemme i et juridisk univers. Tilgivelse har en juridisk karakter, idet ”tilgivelse” og ”retfærdighed” er juridiske termer, ligesom ”lov”, ”synd” og ”skyld” er juridiske begreber. ”Loven” er et juridisk begreb, og synd er overtrædelse af lov, og skyld er brudte og uopfyldte forpligtelser, der efterlader os i gæld. Tilgivelse hører hjemme i et juridisk univers, hvor loven er en anklager, der påviser os vor synd, og Gud beskrives som en dommer, der fælder sin retfærdige dom. At begrebet ”tilgivelse” hører hjemme i et juridisk univers, kan vi også se af de forskellige forestillinger og begreber, der er knyttet til tilgivelse i lignelserne, hvor der tales om regnskabsaflæggelse og dom, om forpligtelser og skyld, om gæld og eftergivelse og om gældssanering og frifindelse. Hele dette sæt forestillinger viser, at tilgivelse hører til i et juridisk univers, og at tilgivelse har en juridisk karakter.

4) Sammenfatning

I dette afsnit vil jeg sammenfatte og udbygge en række elementer af det, vi har været inde på. Der er tale om en systematisering og forhåbentlig en præcisering.

a) Guds kærlighed er den motiverende årsag til tilgivelsen. Det er kærligheden i Guds hjerte, der motiverer og bevæger Gud til at ofre Jesus som soning for vore synder. Joh 3,16:

*For således elskede Gud verden,
at han gav sin enbårne søn ...*

Gud elskede, og derfor ofrede Gud sin Søn. Det var ufortjent og uforskyldt kærlighed til den syndige menneskehed, der førte Gud til at handle. Af kærlighed (nåde) skænker Gud også tilgivelse til synderen og den skyldige.

b) Jesu soningsdød er den objektive årsag til tilgivelsen. Jesus er Guds lam, der bærer verdens synd (Joh 1,29). Han er det uskyldige offerlam, der bærer skyldige menneskers synd. I forbindelse med nadveren siger Jesus om vinen:

Dette er mit blod, pagtens blod,

som udgydes for mange til syndernes forladelse (Matt 26,28)

Jesu blod (hans død) karakteriseres her som offerblod, der soner synd. Blodet udgydes til syndernes forladelse. Den objektive årsag eller det objektive grundlag for tilgivelsen er Jesu soning af synd. Med objektiv tænker jeg på en årsag, der ligger uden for mennesket. Ved soningsdøden erhverves tilgivelsen.

c) Den instrumentale årsag er troen, idet tilgivelse formidles til os ved troen. Troen er modtagelsen. Den er de tomme hænder, som tilgivelsen lægges i. Dette er en subjektiv betingelse for tilgivelse. Tilgivelsen skal modtages, og det sker ved tro. Når jeg kalder troen for en subjektiv betingelse, da skal man ikke forstå det på den måde, at troen er det, der optjener tilgivelse, så Gud giver os på grund af vor tro, men troen er en betingelse, fordi troen modtager tilgivelsen. Uden tro ingen tilgivelse. Tilgivelse formidles kun ved tro og fortsat tro. Tilgivelsen i dens forskellige former modtages i tro. Da Jesus ser deres tro, siger han til den lamme:

Søn, dine synder tilgives dig (Mark 2,5)

Til synderinden i farisæerens hus siger Jesus:

Dine synder er tilgivet (Luk 7,48)

Og trods protester bekræfter Jesus denne tilgivelse og siger:

Din tro har frelst dig. Gå bort med fred! (Luk 7,50)

Her kunne vi supplere med næsten utallige eksempler fra Paulus på, at vi erklæres retfærdige ved tro. Tilgivelse i dens forskellige former modtages af troen.

d) Tilgivelsen i dens forskellige former som tilgivelse, Guds rige med tilgivelse og retfærdighed, som retfærdiggørelse er en gave. Gud skænker tilgivelsen. Den gives som en gave og modtages som en gave. Her kræves ingen kvalifikationer og ingen bestemte kvaliteter. Mennesket fortjener ikke tilgivelse eller retfærdighed. At Guds tilgivelse skænkes som en gave er tydeligt. Den lamme, der fires ned foran Jesus, får skænket tilgivelse af kærlighed. Jesus spørger ikke efter kvalifikationer og stiller ikke krav. I lignelsen om den gældbundne tjener får tjeneren med den

enorme gæld pludselig og overraskende eftergivet hele sin gæld. Han har ikke noget at betale med men får tilgivelsen skænket. I lignelsen om den fortabte søn sker tilgivelsen med fortællingens billedbrug i det øjeblik, faderen ser sin søn, løber ham i møde, falder ham om halsen og kysser ham. Tilgivelsen skænkes. Den, der hungrer og tørster efter retfærdighed, skal mættes af Gud. Gud skænker ham retfærdighed. Tilgivelse i dens forskellige former er en gave, som Gud skænker synderen. Den skænkes af kærlighed, og den skænkes helt ufortjent til synderen og den skyldige.

e) Tilgivelse placerer mennesket i et forhold til Gud. Tilgivelse er en gave, men mennesket kan ikke modtage denne gave, uden at det involverer et forhold til Gud. Man kan ikke isolere gaven fra giveren. Ingen gave uden et forhold til giveren. Denne sammenhæng er tydelig i lignelsen om den gældbundne tjener, som viser, at den første tjener, der har fået eftergivet sin enorme gæld, stadig står i en relation til kongen og stadig er ansvarlig over for kongen. Derfor kan kongen også kalde ham tilbage og slå en streg over gældssaneringen. Tilgivelse placerer os i et personligt fællesskab med Gud, hvor vi står til ansvar over for Gud og er forpligtet over for Gud. Denne side kommer frem i koblingen mellem tilgivelse og Guds rige, for Guds rige er primært personalt og aktivt forstået som Guds magtfulde komme. En side ved dette magtfulde komme er tilgivelsen, men da er tilgivelsen koblet sammen med Guds komme. Vi har ikke tilgivelsen uden Gud og uden et forhold til Gud. Vi kan ikke tage tilgivelsen som gave og gå vores vej. Gud selv følger med tilgivelsen.

f) Tilgivelse er forvandling og fornyelse. Når Gud skænker os tilgivelsen i en af dens forskellige former, da forvandles mennesket. Tilgivelsen bryder sig vej gennem et hårdt, koldt, lukket og utilgivende væsen og skaber et nyt sind, der er åbent og tilgivende. Vi møder dette i lignelsen om den gældbundne tjener. Vi møder det i bebrejdelsen (Matt 18,33):

*Burde du så ikke også forbarme dig over din medtjener,
ligesom jeg forbarmede mig over dig?*

Guds barmhjertighed burde have forvandlet denne tjener, så han selv blev barmhjertig. Tilgivelsens - eller troens - forvandlende karakter er specielt tydelig i de tekster, hvor Jesus fokuserer på forholdet mellem Guds tilgivelse og vor tilgivelse af andre.

g) Guds tilgivelse og vor tilgivelse. En del steder i evangelierne bliver Guds tilgivelse af os koblet sammen med vores villighed til at tilgive andre. Det sker i Fadervor (Matt 6,12):

*Og forlad os vor skyld,
som også vi forlader vore skyldnere.*

”Som også vi forlader” er en begrundende sammenligning. Grunden eller årsagen til at Gud forlader os vor skyld er, at vi har forladt vore skyldnere. På græsk står der en aoristform, der refererer til, hvad vi har gjort (”vi har forladt”).

I Matt 6,14-15 beskriver Jesus det samme forhold mellem vor tilgivelse og Guds tilgivelse:

For tilgiver I mennesker deres overtrædelser,

vil jeres himmelske fader også tilgive jer.

Men tilgiver I ikke mennesker,

vil jeres fader heller ikke tilgive jeres overtrædelser.

På græsk er det to betingelsessætninger. Jesus siger altså: ”hvis I tilgiver mennesker ... så vil jeres fader tilgive jer”. Vor tilgivelse er betingelsen eller forudsætningen eller årsagen til, at Gud vil tilgive os. Det samme formuleres i v.15 med modsat fortegn.

Den samme sammenhæng finder vi også i appliceringen af lignelsen om den gældbundne tjener (Matt 18,35); vi møder det i Mark 11,25 og Luk 6,37 og 11,4. I Luk 6,37 siger Jesus:

Tilgiv, så skal I få tilgivelse.

Vor tilgivelse (”tilgiv”) er årsagen, og ”så skal I få tilgivelse” er konsekvensen. Der er tænkt på at få Guds tilgivelse.

Vi møder altså en del gange hos Jesus en sammenhæng mellem vor tilgivelse og Guds tilgivelse. Vor tilgivelse er årsagen til, at Gud til giver os, eller vor tilgivelse er betingelsen for, at Gud tilgiver os. Hvordan skal det forstås? Tolkede vi disse udsagn isoleret fra den større sammenhæng i Jesu forkyndelse, kunne vi med fuld ret hævde, at vi fortjener Guds tilgivelse ved vor egen tilgivelse af andre. Guds tilgivelse er en belønning for vor tilgivelse. Men sætter vi disse udsagn ind i sammenhæng med Jesu forkyndelse af tilgivelse, da er denne tolkning umulig. Vi har set, at Jesu soningsdød er den objektive årsag til tilgivelsen. Vi har set, at tilgivelse skænkes som en gave og af kærlighed. Vi har set, at troen modtager tilgivelsen. Troen er en subjektiv betingelse for at tilgivelse modtages. Og så har vi set, at vor tilgivelse beskrives som en subjektiv betingelse for at modtage Guds tilgivelse. På den baggrund bliver troen og vor tilgivelse to forskellige beskrivelser af troen.

Vor tilgivelse er en konsekvens af Guds tilgivelse (troen), og vor tilgivelse bliver derfor et tegn, der bevidner troens eksistens. Vor tilgivelse er troens erkendelsesgrund. Når Jesus gør vor tilgivelse til en betingelse for Guds tilgivelse, da beskriver han ikke første gang Guds

tilgivelse møder et mennesket ved omvendelsen, men han beskriver Guds fortsatte tilgivelse af den, der allerede er blevet en troende. Det er den følgende tilgivelse, og enhver fortsat tilgivelse af den troende er baseret på tro og gerning (her tilgivelse); troen som det der modtager tilgivelsen, og gerningen (her tilgivelsen) som det der bevidner troens eksistens. Ved den fortsatte modtagelse er gerninger (tilgivelse, barmhjertighed, kærlighed) nødvendig, for er der ingen gerning, er der heller ingen tro.

Vi kan sige, at vi bliver tilgivet pga. tro, idet troen er den subjektive betingelse. Den er tilgivelsens instrumentale årsag, idet vi modtager tilgivelsen ved troen. Vi kan sige, at vi tilgives – og her tænkes der på den fortsatte tilgivelse – pga. vor tilgivelse, og vor tilgivelse er årsag til den fortsatte tilgivelse fra Guds side, fordi vor tilgivelse er det nødvendige vidne om troen. Vor tilgivelse er troens erkendelsesgrund.